

ואינו מוסיף חומש, היות ואין הפירות שלו בשעת הפדיון.

ודייקנין: טעמא, הא דנותן לו את הפירות, הוא משום דאין בידו מעות.

משמע, הא אם יש בידו, בגורן, מעות, ליקני להו, את המעות, לאידך, לחבירו, במשיכה, (1) ופריק [יפדה] את הפירות שברשותו, דהכי, להקנות לחבירו מעות, עדיף מאשר להקנות לו את הפירות, דהוה

אדם שהיה עומד בגורן של פירות מעשר שני, ורוצה הוא לפדות את פירותיו בלא להוסיף חומש, ואין בידו מעות כדי לתת אותם לחבירו, ויחזור חבירו ויפדה את הפירות בלא חומש.

אומר לחבירו (28): הרי פירות הללו נתונים לך במתנה. (29)

א-10 וחוזר הראשון ואומר: הרי הן, פירות הללו, מחוללין על מעות חולין שיש לי בבית,

שהגבהה מועילה מן התורה לכולי עלמא. אך ברמב"ם ובראשונים בקידושין כה ב מבואר שהגבהה גם היא מדרבנן לדעת רבי יוחנן.

ב. לדעת רבי מאיר מעשר שני "ממון גבוה" הוא ואי אפשר לתת אותו במתנה [קידושין נד ב], אם כן משנה זו מדברת באופן שנתן את הפירות לחבירו כאשר הם עדיין טבל, או כדעת רבי יהודה הסובר: מעשר שני ממון הדיוט הוא — רמב"ם בפירוש המשנה.

וראה ב"בית הלוי" [א כז יא] שאף על פי שחזן לירושלים מודה רבי יהודה שמעשר שני ממון גבוה הוא [לדעת רש"י סנהדרין קיב והרמב"ם], מכל מקום היות ויכול הוא להביאם לירושלים חל הקנין גם בגבולים.

ובתוספות הרא"ש מפרש משנה זו כרבי מאיר ובשעה שכבר נעשו הפירות מעשר שני [ראה בדבריו ד"ה דלית ליה סודר (א)] וכתב ב"בית הלוי" [שם ס"ק ז] שצריך לומר לדעתו שאף לרבי מאיר אפשר לתת מעשר שני במתנה לענין שיצאו מרשות נתון, ובקידושין [נד ב] אמרו שאי אפשר לתת מתנה לענין שיתחייב המקבל חומש.

1. "משיכה" לאו דוקא, אלא — "הגבהה", שהרי דברים שדרך להגביה אותם לא נקנין אלא במשיכה, כמו שאמרו בבבא בתרא פו א [ראה

וסובר שאף בדאורייתא שרי. והביא מה שאמרו בירושלמי דהא דשרי להערים במעשר שני הוא היות וכתוב בו ברכה.

28. שהוא אוהבו, ויודע בו שאינו עושה אלא כדי להפטר מן החומש, וסומך עליו שהוא יחזיר לו אחר כך את הפירות.

29. א. שיטת הרמב"ן [הובאה בריטב"א מז ב ד"ה דבר תורה] שלדעת רבי יוחנן אין משיכה קונה אפילו כשרוצה לתת מתנה [ואי אפשר לקנות על ידי מתן מעות], ורק בחליפין או קנין חצר או באגב אפשר לקנות. ולפי דבריו יש לתמוה, איך הקנה בעל הפירות את פירותיו לחבירו!?

ולמאן דאמר: קנין דרבנן מהני לדאורייתא, דמשום הפקר בין דין הפקר, נחשב ממונו מן התורה, יש לישב דהכא מהני מתנתו אחרי שתיקנו חכמים משיכה [ראה שו"ת רבי עקיבא איגר רכב כא ו"מחנה אפרים" קנין משיכה ב] וכן למאן דאמר: כל שנטלו בתוך ידו וכיון לקנותו, מודה הרמב"ן שקנאו, יש לומר דמיירי באופן שנטל את הפירות בתוך ידו ממש [ראה בהשמטות ל"מחנה אפרים" שם, ב"קצות החושן" קצח א, קצד ד וב"דברי יחזקאל ס א. וב"משובב נתיבות" סימן ע סוף ס"ק ל כתב

לפרוק, לפדות, את המעשר, במעות אלו, בלא חומש?!

אלא, שמע מינה ממשנה זו, אין מטבע נקנה בחליפין.

ודחינן: לעולם, מטבע נקנה בחליפין, ומה שאינו מקנה לו את המטבעות אגב סודר, הוא כגון דלית ליה סודר בגורן.⁽³⁾

כל המטלטלין נגנים "אגב קרקע", שאם

ליה, חבריו, נכרי לגבי המעשר, ואינו מחוייב להוסיף חומש.⁽²⁾

ואי אמרת: מטבע נקנה בחליפין, מדוע מקנה בעל הפירות לחבירו את הפירות שבגורן, הרי יכול הוא להקנות לו את המעות?!

ואף שאין המעות בידו, ניקנו ליה מעות להיאך אגב סודר [שיקנה לו את המעות בקנין סודר] בכל מקום שהם, ויחזור חבירו

ושמע מינה שאם היה לו סודר שאול קונין בו, כשם שקונים אגב קרקע מושאל, וטעמא דמילתא דכיון דסודר ואגב קני על מנת להקנות הוא [קונה את הסודר, על מנת להקנות את החפץ תמורתו, או על מנת להחזירו לנותן –

ראה נדרים מח ב], על כן בכל דהו סגי. אבל בתוספות רבינו פרץ כתבו שאין לו סודר, כי בסודר שאול אי אפשר לקנות. ו"גברא ערטילאי" לאו ערום ממש הוא. והרמ"א [חושן משפט קצה ד] הביא שתי שיטות בזה. וכתב דאם השאלו כדי להקנות בו, לכולי עלמא מועיל].

והנה רבינו פרץ כתב בטעם הדבר, שאין המשאל בעל הסודר רוצה שיפסוק המקנה את הסודר, משמע דסבירא ליה דהמקנה רשאי לעכב את הסודר לעצמו, והיא פלוגתא בנדרים מח ב, וקיימא לן [ברמ"א שם] שאין המקנה יכול לעכב את הסודר לעצמו.

והגר"א כתב בטעם הדבר: כשם שאין השואל רשאי להשאל, כך אינו רשאי להקנות ואפילו במתנה על מנת להחזיר. [ומשמע, שאין השואל רשאי להשאל, הוא דין ממוני שאין לו כח להשאל, שהרי מה שאי אפשר לקנות בסודר מושאל הוא אפילו לענין דיעבד].

ראה "קצות החושן" רב א שיש מחלקים בין שאלה לשכירות הן לענין חליפין הן לענין קנין

שם בשיטה מקובצת בשם תוספי הרא"ש], ובפרט לפי מה שסלקא אדעתין דמיירי בגורן שלו, דלא שייך משיכה אלא הגבהה – "פורת יוסף".

2. ואין זה נראה כל כך כמערים להפטר מן החומש.

יש שפירשו בטעם הדבר, שלתת מעות למי שאכן הוא נכרי, אינו נראה כערמה כמו לתת את הפירות ולהפוך את עצמו לנכרי.

וב"חזון איש" [מעשרות ז כג] כתב: הא דאמר דנתינת מעות עדיף אינו משום דבנותן לו המעות במתנה הנכרי הוא הפודה, אלא טפי ניכרת ההערמה בנתינת פירות, שהכל יודעין שסופו להחזיר לו הפירות, וכשמשאיר לו הפירות, הדבר ניכר, אבל כשנותן לו המעות אין הדבר מפורסם אם החזיר או לקחם, ואף אם מחזיר אין הדבר ניכר, דאפשר שאין המקבל עולה לירושלים והנותן עולה, ולכך נותן לו לאכלם בירושלים. [ולא משום הערמת החומש קיבל את המעות והחזירן].

3. א. כתב הריטב"א: פירוש שאין לו סודר כלל, ואפילו מושאל, והיינו דאמרינן להלן איכפל תנא לאשמעינן גברא ערטילאי [ערום ממש כמו שכתב רש"י וכעין זה ברבינו חננאל],

הקנה לחבירו קרקע בכסף, שטר או חזקה, יכול הוא להקנות לו אגב הקרקע את המטלטלים, ואינו צריך לעשות מעשה קנין נפרד במטלטלים.

ותמהינן: (4) אף אם אין לו כאן סודר, מכל

מקום, הרי יש לו קרקע, ונקנינהו למעות נחליה, לחבירו, אגב קרקע? (5)

ומשנינן: דלית ליה לאדם זה, קרקע, ואינו יכול להקנות את המעות אגב קרקע. (6)

אגב.

4. כתב רש"י: והך קושיא לרב פפא לא מקשינן, אלא אתמוהי קא מתמה אמתניתין.

ובתוספות כתבו: ונראה דאדרב פפא פריך שלדבריו צריך לומר שאין לו סודר וגם אין לו קרקע, וכי איכפל תנא כולי האי. וכן כתבו בתוספות רבינו פרץ ובריטב"א.

5. שיטת התוספות בבבא קמא י"ב א ד"ה אנא שקנין אגב אינו אלא קנין מדרבנן, וממה שהקשתה הגמרא: שיקנה לו בקנין אגב את המעות ויוכל לפדות את הפירות בלא חומש, יש להוכיח שקנין דרבנן מועיל אף ביחס לדינים דאורייתא — שו"ת רבי עקיבא איגר [רכב כא]. וראה שם שמתוספות בסוכה ל ב ד"ה שינוי החוזר מוכח שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא, ותוספות קידושין ה א ד"ה שכן סוברים שקנין אגב הוא דין תורה.

ב. כתבו בתוספות הרא"ש: פירש רבינו מאיר שאן סודר לא לזה ולא לזה, לא מיבעיא לרב דאמר [מז א]: קנין סודר בכליו של קונה, הרי אם יש לחבירו סודר יכול הוא לקנות ממנו את הפירות על ידי סודר, אלא אפילו ללוי דאמר: קנין סודר בכליו של מקנה, הרי חבירו יכול לתת לו את סודרו, שהרי אוהבו הוא ורוצה לסייעו להפקיע מעשרו מחומש, אלא ודאי אין סודר לא לבעל הפירות ולא לחבירו. [לפי זה: "גברא ערטילאי" היינו בין בעל הפירות ובין חבירו].

ג. הקשו בתוספות הרא"ש בשם רבינו מאיר: לדעת רב ששת שפירות נעשים חליפין, מדוע לא

נתן בעל הפירות לחבירו פרי אחד במתנה, ואז יקנה את המעות בקנין סודר על ידי אותו פרי! ותירצו: משנה זו סוברת כרבי מאיר, שמעשר שני ממון גבוה הוא, ואין אדם יכול לתת מעשר שני במתנה. [ראה בהערה לעיל מה ב שהרמב"ם אינו סובר כך, ובחידושי רבי עקיבא איגר].

6. א. הקשו התוספות: מדוע אין לו אפשרות להקנות את המעות ב"קנין אודיתא" — שהוא "יודה" על כך שהמעות שייכות לחבירו, ועל ידי הודאה זו ייקנו המעות לחבירו, אף על פי שידוע הוא שמתחילה לא היו המעות שלו [כמו שקנה רב מרי את המעות שהפקיד איסור גיורא אצל רבא, על ידי "הודאתו" של איסור גיורא שהמעות הם של רב מרי]!?

וראה ב"קצות החושן" קצד ד שהוכיח מדברי תוספות אלו, ש"אודיתא" הוא קנין שלם ואינו נופל משאר קנינים כמשיכה והגבהה, שהרי הכא כלפי שמיא גליא שהמעות לא היו שלו, ואף על פי כן סוברים תוספות שאודיתא מועילה כדי להקנות את המעות.

והנה קנין אודיתא אינו אלא מדרבנן, אם כן למאן דאמר: קנין דרבנן לא מהני לדאורייתא [ראה לעיל הערה 5], מיושבת קושיית תוספות, כי הכא בעינן שיהיו המעות שלו מדאורייתא. [וכעין זה כתבו תוספות בבבא קמא קד ב ד"ה אגב, ראה שם, ומשמע מדבריהם ש"קנין אגב" מהני מדאורייתא].

ב. והנה בתוספות הרא"ש [וכן בתוספות בבבא בתרא מ א ד"ה קנין] כתבו להוכיח מסוגיין דקנין סודר יכול להעשות אפילו שלא

ותמהינן: והא עומד בגורן קתני? הרי הוא עומד בגורן, שבו נמצאים פירותיו, ומדוע אינו יכול להקנות את המעות אגב קרקע זו?!?

ומשנינן: מדובר בגורן שאינו שלו. (7) ותמהינן: וכי אטו איכפל תנא וטרח לאשמועינן דינו של גברא ערטילאי [ערום⁽⁸⁾] דלית ליה ולא כלום, הרי דבר

בפני עדים, כי אם תאמר: אין קנין סודר בלא עדים, אמאי לא משני הכא, לא עשו קנין סודר היות שלא היו שם בני אדם באותה עת. [ואף דבגורן שכיחי אינשי, מכל מקום עדיף לומר שלא היו שם בני אדם מאשר להעמיד בגברא ערטילאי].

וב"קצות החושן" [מ א] ורבי עקיבא איגר כתבו דקנין אודיתא אינו מועיל אלא בפני עדים. [ב"קצות החושן" כתב דמה "פני יהושע" משמע דאף לגבי אודיתא אמרינן לא איברו סהדי אלא לשקרי, ואף בלא עדים הויה אודיתא]. ולדעת "קצות החושן" אף אם הודה בפני עדים ולא אמר להם: אתם עדי, אינה הודאה המועילה להקנות את החפץ.

ולפי זה מיושבת קושיית תוספות, היות ובסוגיין מדובר כשאין עדים שיוכלו להעיד על הדבר [כמו שכתבו להוכיח מכאן, דלא בעינן עדים לקנין סודר], אם כן לא מהניא הודאתו להקנות לחבירו את מעותיו, ועל כן היה צריך בעל הפירות להקנות את הפירות עצמן כדי לחללם בלא חומש.

וב"תורת חיים" כתב: הרי קמי שמיא גליא שהמעות שלו הן ולא של חבירו, אם כן אף שחבירו קונה בהודאתו, מכל מקום אין זו תקנה שלא יהיה נראה ערמה כל כך, דאין לך ערמה גדולה מזו, שמוציא שקר מפיו.

ובחידושים המיוחסים לריטב"א כתבו בשם רבינו משה הכהן שאין "אודיתא" מועילה אלא בדבר שאינו ברשותו דלא מצי הדר ביה, והכא ברשותו הם ואי אפשר לו להקנות באודיתא [והקשו עליו].

ויש מתרצים דלא מהני "אודיתא" אלא

הודאת אמת כו', והאי סברא ליתא כו'. ויש לומר שאינו רוצה להקנות באודיתא, כי היכי שימצא חן בעיני המקבל שידעו כל העולם שהוא נותנם כו'.

7. ראה בגיטין לז א שאם יש לאדם רשות להניח את החפץ שלו על גבי קרקע של חבירו, נחשב הדבר שיש לו קרקע שאפשר לגבות ממנה את חובותיו, אם כן, אף אם אין הגורן שלו, מכל מקום מדוע אי אפשר להקנות את המעות אגב קרקע הגורן שעליה מונחים הפירות?! [והרי אפשר להקנות מטלטלין אגב קרקע שאולה, ראה קידושין כז א, בריטב"א כאן ובציון 195].

ויש שתירצו דמיירי באופן שאין לו כסף ושטר, וחזקה אי אפשר לעשות בקרקע שאינה שלו, היות ואין לו רשות לעדור באותה קרקע ולא לבנות או לפרוץ שם גדירות.

8. רש"י. משמע, שהוא ערום לגמרי מכל בגד. ורבינו חננאל כתב: וכי יגע התנא לקבוע משנה על אדם יחף, מגולה ראש. משמע שיש לו חלוק, אלא שהוא לובש אותו, ופשיטא שאינו מחוייב לפשוט אותו, כדי להקנות את הפירות, במקום להקנות את המעות. [ויש לדקדק מדברי רבינו חננאל שאף על פי שאין צורך לתפוס את כל הבגד בקנין סודר, וסגי לתפוס שלש אצבעות על שלש אצבעות ממנו [לעיל ז א], מכל מקום חלוק זה שאדם לבוש בו שאני].

לפי שיטה זו, יש לדייק שקנין סודר מועיל אפילו בבגד שאול, כי אם תאמר אין קנין סודר מועיל בבגד שאול, הרי אפשר להעמיד משנה זו באדם שכל בגדיו שאולים לו מאחר, וכן דעת

שאינו מצוי הוא !?

בחליפין.

אלא לאו, על כרחך שמע מינה: אין מטבע נקנה בחליפין. (9)

א. שומר פקדון שמסר את הפקדון לשליח ונאבד הפקדון בדרך, חייב השומר באחריות הפקדון, לפיכך, אין השומר מחוייב למסור את הפקדון לשלוחו של המפקיד, שמא יאבד הפקדון, והשומר יפסיד.

ומסקינן: **אכן שמע מינה, אין מטבע נקנה בחליפין.**

וראיה לכך רב פפא חזר בו, ממעשה שהיה, **כי הא דרב פפא הווי ליה תריסר אלפי דינרי**

ואף רב פפא, שאמר: מטבע נקנה בחליפין, הדר ביה [חזר בו] לומר: אין מטבע נקנה

שהיות ויתכן שהמלך יפסול את המטבע על כן נחשב המטבע כדבר שאינו מסוים ושלם, דלא הוי דומיא דנעל. וטעם זה שייך לכאורה לדין אין מטבע נעשה חליפין, ולא לדין אין מטבע נקנה בחליפין.

ובעל כרחך שאין התוספות סוברים כפירוש רש"י לעיל, אלא כפירוש הרשב"א שכתב ש"דעתיה אצורתא" היינו שמטבע הוא כדבר שאין גופו ממון, ומשום הכי אינו נעשה חליפין ואינו נקנה בחליפין.

או שתוספות יסברו כמו שכתב ב"מחנה אפרים" שלדעת רש"י דבר שאינו מסוים אינו נקנה בחליפין [אך מתוספות מו ב ד"ה ולרב נחמך לא משמע כן לפי דברי רבי מאיר שמחנה]. ובתוספות הרא"ש כתבו לחלק בין שתי ההלכות: אמנם מטבע אינו נקנה בחליפין, היות והוא כמו "קנין דברים" שאין קנין סודר מועיל בו [ראה בבא בתרא ג א], אבל מכל מקום יתכן שמטבע נעשה חליפין, היות והוי דומיא דנעל דחשיב כלי מתוך שראוי לנוקבו ולתלותו בצואר בתו.

ולפי זה יש ליישב גם את שיטת רש"י [אף אם ננקוט דלא כה"מחנה אפרים" הנ"ל]; הא דמטבע נעשה חליפין הוא כרב ששת הסובר [מז א]: בכל דבר עושיין חליפין. ומכל מקום לא יועיל קנין סודר לקנות מטבע היות ואין בו ממש, ואין קנין סודר מועיל אלא בדבר שיש בו

ריטב"א, כפי שהובא לעיל הערה 3. [ובשו"ת הרא"ש (לה — ב בתשובת רבי אביגדור כהן צדק): **אפשר** דקני בסודר שאול, דמאי שנא מחליצה דתניא חלצה בסנדל שאינו שלו חליצתה כשרה, בתרויהו "נעלו" כתיב, וב"קובץ שיעורים" (קידושין אות קב) תמה על הראיה: הא לענין חליצה איצטריך קרא יתירא לרבות נעל שאול, ראה קידושין יד א].

אבל רבינו פרץ סובר שקנין סודר לא מועיל בבגד שאול. אם כן, "גברא ערטילאי", היינו אדם מחוסר ממון שכל בגדיו שאולים. וכתב בספר "תורת חיים" שלפי שיטה זו ניחא טפי לשון הגמרא "דלית ליה ולא כלום", כי לפירוש רש"י עיקר הענין הוא מה שאמרו "גברא ערטילאי" ואין צורך להוסיף על זה.

9. כתבו התוספות [ד"ה אלא] שהוכחת הגמרא מן המשנה דמעשר שני שאין מטבע נעשה חליפין, היא הוכחה ב"מכל שכן" גם על כך שאין מטבע נעשה חליפין, דמדאינו נקנה בחליפין כל שכן שלא נעשה חליפין. [אם פירי נקנין בחליפין ואף על פי כן אין קונים בהם, מטבע שאינו נקנה בחליפין, כל שכן שאין קונים בו — ראה תוספות הרא"ש].

והנה טעמא דמאן דאמר אין מטבע נעשה חליפין, נתפרש לעיל שהוא משום דדעתיה אצורתא, וצורתא עבידא דבטלה, וכתב רש"י

בי חוזאי [לרב פפא היו מופקדים (10) שנים עשר אלף דינרים במקום שנקרא בי חוזאי].

אקנינהו, רב פפא הקנה אותם מעות לרב **שמואל בר אחא**, **אנב אסיפא דביתיה** [מפתן ביתו], כדי שרב שמואל, שהזדמן לו ללכת לבי חוזאי, יביא משם את מעותיו של רב פפא.

כי אתא רב שמואל בר אחא, מבי חוזאי עם המעות, **נפק** רב פפא **לאפיה** [יצא לקראתו]

מרוכ שמחה, על שהביא את מעותיו, (11) **עד** מקום שנקרא **תווד**. (12)

וממה שהיה רב פפא צריך לטרוח להקנות את המעות בקנין אגב קרקע, ולא הקנה אותם בקנין סודר, שמע מינה: חזר בו רב פפא וסבר: אין מטבע נקנה בחליפין. (13)

וכן (14) **אמר עולא** כמאן דאמר: **אין מטבע נעשה חליפין**.

ממש.

קנ ב]: יש מפרשים: עד תווד — חצי הדרך, ומפרשים נמי שהלך לקראתו כדי שלא יחזיק במעות לעצמו, ולא היא, דהא שליח שוייה ולא שותף ואינו יכול לתפוס כלום כדמסקינן בבבא קמא ע א. וראה כאן ברבינו חננאל ובשיטה מקובצת.

10. רש"י.

ובבבא קמא קד ב איתא דרב פפא הוה מסיק תריסר אלפי זוזי בי חוזאי. משמע שהיה לו מלוה בבי חוזאי ולא פקדון. ובתוספות הרא"ש [וכן התוספות בבבא בתרא עז ב ד"ה רב פפא] תמהו: הלא אי אפשר להקנות חוב על ידי קנין סודר [כפי שהוכיחו מכמה מקומות]?!?

ותירץ רבינו תם: תקנת חכמים היא שיכול לעשות שליח, לענין הרשאת מלוה, אף על פי שאינו יכול להקנות. [ואף שלא "קנה" השליח את החוב, מכל מקום הלוח חייב למסור לשליח, ואם ייאנסו המעות בדרך, אין הלוח חייב לשלם שוב למלוה]. ויש לעיין אם גם סוגיא דידן יכולה להתפרש בהלואה ולא בפקדון, כי אם תימצי לומר דמעשה דרב פפא מיירי בהלואה אם כן מאי ראייה מייתי למעות בעין, הרי יש לומר: אמנם לא תקנו חכמים שיוכל להרשות לו את גביית החוב על ידי קנין סודר, ומכל מקום, פקדון שאפשר להקנותו מעיקר הדין, אפשר שאף בקנין סודר יוכל להקנותו.

13. רש"י. והנה הרשב"ם [בבא בתרא קנ ב] כתב שרב פפא הקנה לרב שמואל את סיפא דביתיה על ידי קנין סודר אי נמי על ידי חזקה וכתב בספר "תורת חיים" שלפי ביאורו הראשון של הרשב"ם יש לומר דאי מטבע נקנה בחליפין, היה רב פפא מקנה לו את המעות בסודר בלבד, ולא היה צריך להקנות לו את המעות בקנין אגב, נוסף על הקרקע שנקנתה בסודר.

14. כתב רש"י: האי "וכן" לעיל קאי, אפלוגתא דרב ולוי. אלא שצריך תלמוד, מדוע המתינה הגמרא מלהביא דברי אמוראים אלו עד עתה, הלא דבריהם שייכים לסוגיא דלעיל?!?

וכתבו התוספות [הובאו דבריהם לעיל הערה 9] שהיות והוכחת הגמרא לעיל מהוה הוכחה ב"מכל שכן", גם על כך שאין מטבע נעשה חליפין, על כן המתינה הגמרא מלהביא את דברי האמוראים, עד שהובאה המשנה שמסייעת לדבריהם. [וראה בהערה לעיל שרש"י אינו סובר כתוספות].

11. רש"י [בבא קמא קד ב] ורשב"ם [בבא בתרא עז ב].

12. רש"י ורשב"ם. כתב הרשב"ם [בבא בתרא

וכן אמר רבי אסי: אין מטבע נעשה חליפין.

לי בביתי.

וכן אמר רבה בר בר חנה אמר בשם רבי יוחנן: אין מטבע נעשה חליפין.

אם אכן יש לו עתה מעות, הרי זה מותר.

ואם לאו, אם עתה אין לו מעות, הרי זה אסור משום ריבית.

איתיביה, הקשה, רבי אבא לעולא האומר שאין מטבע נעשה חליפין, מברייטא:

ואם תאמר: מטבע נקנה בחליפין, אתי שפיר, (16) כי כאשר יש לו מעות בביתו, אין כאן הלואה, ולא שכר המתנת מעות, אלא "חליפין", שהחליף מעותיו של השולחני באלו שבביתו, ומחמת דוחקו מכר לו את שלו בזול, לתת לו טריסית יותר. (17)

הרי שהיו חמרו [מנהיגי החמורים שלן] ופועליו, תובעין אותך את שכרם ומזונותיהם בשוק, ולא היו בידו מעות.

אבל אי סלקא דעתך: אין מטבע נעשה (18) חליפין, הרי הויא ליה הלואה, ואפילו אם יש

ואמר לשולחני: תן לי בדינר מעות [פרוטות בשווה דינר] ואפרנסם [אתן להם את צרכיהם], ואני אעלה לך, אשלם לך, יפה דינר וטריסית [מעה קטנה] (15) ממעות שיש

מתחייב לו דינר לאותו זמן, וטריסית מוסיף לו בשכר מעותיו שהמתין — רש"י. [ולא אמרינן שהוא מכר לו שוה דינר בדינר וטריסית, היות יש לה שער קבוע].

15. השתא קא סלקא דעתך שהוא התחייב לתת לו מטבע של דינר ועוד "טריסית" — מעה קטנה, בתמורה לפרוטות שהוא קיבל ממנו, והיו שוות רק דינר. [ומה שאמר "יפה דינר" רצה לומר דינר יפה שיוצא בהוצאה. ומה שאמר: ממעות שיש לי בביתי, אין הכוונה למטבעות שנקראים "מעות" אלא — מטבעות, אי נמי לא גרסינן: "ממעות שיש לי בביתי" — תוספות].

18. מרש"י משמע דגרסינן אין מטבע נקנה בחליפין. ועל שניהם מוכיח, שמטבע נעשה חליפין — ממעותיו של שולחני, ושמטבע נקנה בחליפין — ממעותיו של בעל הבית.

16. בריטב"א משמע שהגירסא בגמרא היא: אי אמרת בשלמא מטבע נעשה חליפין שפיר וכו'.

ואין גירסא זו מיושבת, לפי שיטת תוספות הרא"ש [ראה לעיל, הערה 9] שיתכן ואין מטבע נקנה בחליפין אף על פי שהוא נעשה חליפין, אם כן מאי מקשה על עולא דאמר אין נעשה חליפין, מהא דאין נקנה בחליפין!?

17. וכעין מתנה היא, ואין אחריות המעות שבביתו עליו, אלא על השולחני ואם אבדו או נגנבו אינו חייב לו כלום, אבל אי אמרת בדמים, כיון שנתחייב זה להשלים לו דינר וטריסית, ואחריותו עליו עד שיגיע לידו של שולחני, הויא לה הלואה ואסור — ראב"ד.

ואף לשיטת התוספות צריך תלמוד, כי אמנם אם אין נקנה בחליפין כל שכן שאינו נעשה חליפין, אבל אין ראייה מהא דנקנה בחליפין שאינו נעשה חליפין, אם כן מאי מקשה על עולא מהא דנקנה בחליפין!?

ויש שפירשו שרש"י גרס בגמרא: ואי אמרת אין מטבע נקנה בחליפין ואין נעשה חליפין אפילו יש לו נמי כו'. וכוונת הגמרא להקשות על

ואף אם מטבע נעשה חליפין, אינו מותר אלא אם יש לו בביתו, אבל אם אין לו בביתו, אין כאן חליפין, אלא כשאר מכר בעלמא, שהוא

אמר ליה עולא לרבי אבא: איך, אכן, כך יש לתרץ את הברייתא.

ודיקא נמי, יש לדייק מלשון הברייתא שהיא מדברת ב"פרוטטות" ולא במטבעות ממש:

דקתני בכרייתא: יפה דינר וטריסית, ולא קתני דינר יפה וטריסית, משמע שאינו נותן לו דינר ממש, יפה ויוצא בהוצאה, אלא פרוטטות שהם יפים, שווים, דינר וטריסית.⁽²¹⁾

ומסקינן: אכן, שמע מינה שהברייתא מדברת על "פרוטטות" ולא על מטבעות ממש.

רב אשי אמר: לעולם בדמים

לו מעות בביתו, אסור לעשות כן! ?

אשתיק עולא, ולא השיב לרבי אבא על קושייתו.

אמר ליה רבי אבא לעולא: דלמא, אולי אפשר לתרץ את קושייתי כך:

אידי ואידי, ⁽¹⁹⁾ בין מעותיו של השולחני, בין מעותיו של בעל הבית, לא פרוטטות ממש הן, אלא בפרוטטות שנינו, מעות של נחשת דעדיין ליכא עליהו טבעא, צורת מטבע.

ואידי ואידי "פירא" הו, ⁽²⁰⁾ ומשום הכי נקנו פרוטטות אלו בחליפין.

אסימון קונה את המטבע, ושמע מינה: מטבע בלא צורה הוי "פירא" לגבי "טיבעא".

וראה ב"שיטה מקובצת" מו ב בשם הרמ"ך ועל פי תשובת הרי"ף שדוקא בפירות הנאכלים נחלקו רב נחמן ורב ששת, אבל ב"פירי" שאינם נאכלים מודה רב נחמן, דכל ממון המטלטל קרוי "פירא" ומטבע פסול פירא דלא מתאכיל הוא וקונים בו גם לדעת רב נחמן.

וראה לעיל מד א הערות 11, 12 דהראשונים נחלקו אם אסימון לגבי מטלטלים הוי פירא או טיבעא, ואם תימצי לומר טיבעא, צריך תלמוד איך עושים בהם חליפין! ?

ויש לומר: היות ואין בהם "צורתא" על כן שפיר עושים בהם חליפין, היות וכל החסרון של מטבע הוא במה שיש בו "צורתא" כמבואר לעיל מה ב, והרי באסימון ופרוטטות אין צורתא, וכן כתבו התוספות ותוספות הרא"ש, ראה שם.

21. רש"י. ורבינו חננאל [כפי שהובאו דבריו בשיטה מקובצת] פירש לפי מסקנת הסוגיא שהוא הבטיח לתת לו פרוטטות שהן טריסית ששוין דינר יפה.

עולא וגם להוכיח כדברי רב פפא לעיל שמטבע נקנה בחליפין, כי אם תאמר אין מטבע נעשה חליפין או אין מטבע נקנה בחליפין, תיקשי ברייתא דשולחני. [וראה במהר"ם ומהר"ם שי"ף על תוספות ד"ה אידי].

19. בפשוטו, לדברי עולא היה מספיק לומר שהשולחני נתן פרוטטות, ומה שאמרו: "אידי ואידי" הוא כדי שלא תקשה על מסקנת הסוגיא לעיל שאין מטבע נקנה בחליפין, ולגירסת רש"י, שרבי אבא בא להוכיח גם כדברי רב פפא [ראה בהערה לעיל], אתי שפיר. [בר"ח משמע שלא גרס: אידי ואידי, ראה שם].

20. א. לאו דוקא "פירא", דהא רב נחמן סבירא ליה אין קונים בפירות, אלא כלי הוא, כמו שכתבו תוספות [לעיל מה ב ד"ה אין וראה שם בחידושי רבי עקיבא איגרא], ועיקר כוונת הגמרא היא דלא הוי "מטבע".

ב. כתב רש"י: פרוטטות — מעת של נחשת, שהן עדיין בלא צורה, כעין אסימון של כסף. ובפשוטו כוונתו למה ששנינו [לעיל מד א]:

ובפרוטטות⁽²²⁾ אכן מדובר ב"פרוטטות", כמו שמשמע מלשון הברייתא: יפה דינר וטריסית, ולא קתני: דינר יפה וטריסית.

אך אין טעמו של דבר דוקא מחמת החלפת הפרוטטות אלו באלו, שמיד כאשר משך מן השולחני, הוא הקנה לו את הפרוטטות שבביתו כנגדן.

אלא, אפילו התנה עמו, לתת לו פרוטטות יפות דינר וטריסית, בתורת דמים, שלא הקנה לו פרוטטות מסוימות, אלא התחייב לשלם לו ממה שיש לו בביתו, אין כאן ריבית ושכר המתנת מעות.

שאפילו בתורת הלואה, כיון דאית ליה

בביתו, נעשה כאומר: הלויני, עד שיבא בני, או עד שאמצא מפתח. ואין בזה איסור ריבית.⁽²³⁾

תא שמע, ראייה ממשנה [קידושין כח א], שמטבע נעשה חליפין:

כל הנעשה דמים באחר, כיון שזכה זה, נתחייב זה בחליפין, ומפרש לה ואזיל:

כל הנעשה דמים באחר, ששנינו במשנה בקידושין, מאי ניהו [מה הוא] ? — מטבע.

קא סלקא דעתין, דהכי קאמר: כל הרגיל להיות ניתן בתורת דמים עבור חפץ אחר, דהיינו מטבע.

בבית, מותר לתת לו עודף, דהוה ליה הלויני עד שיבא בני. משמע, שאין איסור הלואה אלא כאשר מעכב את התשלום עד זמן מוגבל, דבכהאי גוונא הוי "אגר נטר" — שכר המתנת מעות, אבל אם מעיקרא אינו לזה אלא כדי למעט בטורח, ודעתו לשלם מיד, אין איסור בדבר לדעת רש"י. [וכן משמע בדברי רבינו חננאל, וכן כתבו בעל התרומות, הראב"ד והריטב"א שיש שהתירו הלואות רבית כשיש ללוה מעות בביתו].

ומעיקרא קא סלקא אדעתין דמיירי באופן שקבע זמן לתשלום חובו, כמו שכתב רש"י בד"ה תן לי: אני אעלה לך עד יום פלוני יפה דינר וטריסית, ועל כן הוי "אגר נטר" כמו שכתב רש"י ד"ה ואין מטבע. ומסיק רב אשי שלא קבע זמן, והוי כמו עד שיבא בני כו'.

ולשיטה זו תיקשי לגירסת רש"י: אמאי איצטרך לאוקמי בפרוטטות, ואמאי קתני "יפה דינר" דמשמע פרוטטות — תוספות רבינו פרץ. ועוד הקשו הראשונים: הלא כאשר מלוה סאה בסאתים ריבית גמורה דאורייתא היא, ואיך

22. מפירוש רש"י משמע דגרסינן: לעולם בפרוטטות ובדמים [ואפשר דלא גרסינן בדמים, וכן משמע בב"ח יורה דעה קעג ד"ה שולחני]. כלומר, לעולם בפרוטטות, כמו שאמרת, אך אפילו בתורת דמים והלואה, ולא דוקא כמו שהעמדת בחליפין. [וכך נתפרש בפנים, בלא לשנות את גירסת הגמרא].

והרא"ש גורס כמו לפנינו: לעולם בדמים ובפרוטטות [ב"ח], ומפרש: אין מדובר שאירי ואידי פרוטטות, אלא השולחני נתן דמים תמורת הפרוטטות שיתן לו בעל הבית, ובכהאי גוונא הוי דרך מקח ושרי. [ויש גורסים על פי הרא"ש: בדמים ובפרוטות ראה מהר"ם ובהערה הבאה על פי ה"פרישה" וט"ז].

והרשב"א גרס: לעולם בדמים ומפרש כדברי הרא"ש. והביא שיש מפרשים שאפילו דמים בדמים שרי, ראה בפירוש רבינו חננאל ובשיטה מקובצת בשם הראב"ד. וראה בהערה הבאה.

23. א. כתב רש"י: שאפילו הלואה, אם יש לו

אם נתנו בעליו בתורת חליפין, ולא בתורת דמים, (24) כיון שזכה המוכר במטבע, נתחייב

הקונה באונסי החליפין בכל מקום שהוא, (25) שאם מתו או נאבדו, הפסיד הלוקח, היות

יתכן להתיר אותה! ? ובריטב"א הקשה מנין לרב אשי ללמוד היתר סאה בסאתיים מהא דעד שיבא בני דמיירי בסאה בסאה! ?

ב. ובתוספות פירשו: דהכא אינו נותן לו אותו מטבע עצמו שלקח, אלא מין אחר, דדמי למקח וממכר.

והכי קאמר: כמו שמותר סאה בסאה דרך הלואה באומר עד שיבא בני, משום דסאה בסאה ריבית דרבנן, וכהאי גוונא לא אסרו חכמים. הכי נמי דרך ממכר וממכר אפילו סאה בסאתים [דלא הוי אלא ריבית דרבנן — רבינו פרץ], מותר באומר עד שיבוא בני.

ובהבנת דבריהם נחלקו הפוסקים: ה"פרישה" והט"ז [יורה דעה קעג ט] כתבו שתוספות מתירים אפילו מטבע תמורת מטבע, אם אכן הלוח מחזיר למלוה סוג אחר של מטבע. [וגרסין בגמרא: בדמים ופרוטות, ראה מהר"ם].

אבל הב"ח והש"ך [ס"ק יד טז] כתבו שגם תוספות סוברים [כהרמב"ן] שאין היתר אלא אם בעל הבית נותן מטבעות שאין בהם צורה — פרוטות, ועוד הוסיפו תוספות שאין היתר אלא כאשר זה נותן מטבעות וזה פרוטות, אבל פרוטות בפרוטות או פירות בפירות סאה בסאתים הוה ליה הלואה ואסור, ולא שרי אלא סאה בסאה. [וכן משמע בתוספות הרא"ש ורבינו פרץ].

עוד נחלקו הפוסקים בשיטת תוספות: הרמ"א [ב"דרכי משה" אות ז ובהגהת שלחן ערוך קעג ו] כתב שלפי דעת התוספות אין צורך שיהיה ללוה את כל הסכום שהוא מתחייב, כדקיימא לן בדין מלוה סאה בסאה פירות [קסב ב] והוכחת הרמ"א היא ממה שתוספות השוו את דין הסוגיא לדין סאה בסאה.

אך האחרונים השיגו עליו דלא דמי; כשלוה סאה פירות בסאה פירות, הרי אין כאן ריבית, אלא דחיישין שמא יוקיר השער, ובוה מהני אם יש לו אפילו מעט בביתו, אבל כאן הרי נותן לו סאתים עבור סאה, ובשלמא כשיש לו את הכל בביתו הוה ליה מקח ושרי, אבל כשאין לו הויה לה הלואה, ואם הלואה היא, הרי זו ריבית קצוצה דאורייתא.

ג. בטור [סימן קעג] כתב בשם הרמ"ה שהיתר זה נאמר דוק בשולחני שדרכו בכך, אם כן נחשב שהדינר אכן שוה יותר [כי הוא נוטל את העודף בשכר הפריטה — "תמצית סוגיות"], אבל באדם אחר אין היתר אלא באומר לו: מכור לי, ולא כשאומר לו: תן לי בדינר דינר וטריסית.

וכתב "בית יוסף" שמדברי תוספות והרא"ש לא משמע כדברי הרמ"ה. [ובש"ך ס"ק יב משמע שחולק על ה"בית יוסף"].

24. כלומר, שפירש ואמר: בתורת חליפין אני רוצה לקנות [וכן כתבו תוספות הרא"ש על פי רש"י לעיל מה ב], אי נמי היות והוא החזיר לו את המטבע, כמו שהדרך להחזיר את הסודר, אם כן מוכח ממעשיו שכוונתו היתה לתורת חליפין — תוספות. [ובתוספות הרא"ש כתבו שהנותן נתן לו על מנת להחזיר כו'].

ובתוספות הרא"ש בשם ריב"ם חילק בין אם אמר: כך וכך מעות אלו בחפץ זה, ושניהם בעין, ונותן לו המעות, אז נקנה החפץ על ידם. אבל אם אמר לו: חפץ זה בכך וכך מעות, ובשעת נתינת המעות לא הזכיר קניית החפץ, אז הם דמים ולא חליפין.

25. ברשב"א תמה: היה ראוי לתנא לומר: כיון

שבזכיית המוכר, חל המקח, ועל הלוקח לשלם למוכר את הדמים שפסק עמו.⁽²⁶⁾

ישמע מינה: מטבע נעשה חליפין, ותיקשי ממשנה זו על מאר דאמר: אין מטבע נעשה חליפין!?

זוכה זה [המוכר במעות] זכה זה [הלוקח] בחליפין, ומדוע משנתינו מדברת על חיוב האונסים, שאינו אלא תוצאה מהמקח ולא המקח עצמו!?

וראה בריטב"א שמשנה זו קא משמע לן חידוש נוסף, שלא תאמר: היות ועדיין לא בא החפץ לידי הקונה, עדיין מוטל על המוכר לשמור על החפץ, ואם אבד החפץ, יהיה המוכר חייב באחריותו. וקא משמע לן, כיון שזכה המוכר במעותיו נתחייב הלוקח באונסי החפץ, ואין אחריותו מוטלת על המוכר.

ובתוספות הביאו גירסא אחרת: כיון שזכה זה נתחייב בחליפין. ולא גרסינן נתחייב זה בחליפין. והיינו כיון שזכה המוכר במעות נתחייב המוכר לתת את החפץ שנקנה בחליפין ללקוח.

26. א. בפשוטו יש לפרש שהלוקח נתן מעות עבור החפץ, ונתינת המעות נעשית בתורת חליפין, והרי זה כמו שמחליף פרה בחמור שנתינת הפרה בחליפי החמור קונה את החמור לבעל הפרה, וכן פירשו רבינו חננאל כאן ובתוספות ר"י הזקן בקידושין.

אבל מפירוש רש"י משמע, שהמקח הוא החלפת שור בפרה, ונתינת המטבע באה לקיים את המקח, והרי זה כמו שנתחייב אדם לחבירו למכור לו שדה בכך וכך דמים שעל ידי נתינת הסודר מיד הלוקח ליד המוכר, נתחייב המוכר לתת את השדה ללוקח, ונתחייב הלוקח בדמי השדה. [ובדומה לזה פירש רש"י בקידושין, ראה להלן].

וראה לעיל הערה 24, שפירושו השני של תוספות מתאים לפירוש רש"י, ופירוש ריב"ם

מתאים לפירוש הר"ח ור"י הזקן. ב. כתב רש"י [קידושין כה א ד"ה כיון שזכה]: כיון שזכה בו המקנה, ומשך זוז אחד מן הקונה, בתורת קנין חליפין [כעין שקונים בסודר], נתחייב הקונה באונסי חליפין בכל מקום שהם, אם מתו או אם נאבדו, עליו לשלם המעות שפוסק לתת לו, לפי שכשמושך המוכר את הסודר או את הזוז בתורת חליפין נקנה המקח ללוקח בכל מקום שהוא.

והנה התוספות הקשו [בסוגיין ד"ה שמע מינה]: הרי מעות אינם קונות [לדעת רבי יוחנן מזו אן] שמא יאמר לו נשרפו חטיך בעלייה, וטעם זה שייך גם כאשר קנה את החפץ בחליפין על ידי מטבע, ומדוע לא גזרו חכמים שלא יהיה מטבע נעשה חליפין, כשם שגזרו שלא יהיו מעות קונות!?

ותירצו: לא שכיה מילתא שיקנה המעות דרך חליפין, דלא שכיה שיתן המוכר חפצו בחליפי מעות שאינם שוות המקח, שדרך חליפין שאינם שוים מעות המקח, ולא גזרו רבנן בדבר שאינו שכיה.

משמע מדברי התוספות שאותם מטבעות בהם נעשה הקנין הם מעות המקח, ואינו עתיד להוסיף עליהם. [ולדבריהם, מה שאמרו נתחייב זה בחליפין, אין הכוונה לחייב את הלוקח בתשלומין, אלא לפטור את המוכר, ראה בהערה הקודמת].

וראה שם בתוספות שבקנין סודר, שעדיין אינו משלם על המקח, אין חשש שמא יאמר לו נשרפו חטיך בעלייה, היות והמוכר חושש שאם ישרפו החיטים יסרב הלוקח לשלם לו. וטעם זה שייך גם לשיטתו של רש"י.

ובתוספות הרא"ש [מזו ב ד"ה גזירה בשם

נתחייב זה, הלוקח, באונסי חליפין.

ובא התנא להשמיענו שמטלטלים ופירות נעשים חליפין, ואין צורך דוקא בכלי כדי לקנות בחליפין, ואף שנאמר: "שלף איש נעלו", מכל מקום מ"לקיים כל דבר" אנו למדים (2) שבכל דבר מתקיים הקנין. (3)(4)

ומוסיפה הגמרא: **הכי נמי מפתברא, לפרש כך את המשנה, ולא במטבע.** (5)

אמר, תירץ, רב יהודה: משנה זו אינה עוסקת בדין חליפין במטבע, אלא בדין חליפין בכל המטלטלים חוץ ממטבע, **והכי קאמר תנא דמתניתין:**

כל הנישום דמים באחר [כל דבר, שכאשר הקונה נותנו למוכר בתורת דמים, צריך לשום אותו, כדי לדעת את ערכו⁽¹⁾], כאשר נתן אותו הלוקח למוכר בתורת חליפין, דינו הוא, **שכיון שזכה זה, המוכר, בחפץ,**

3. לפי זה שור וחמור אין להם דין של של כלי, אלא הרי הם כשאר המטלטלין. וכך היא שיטת רש"י ובעל המאור.

הרי"ף ותוספות חולקים וסוברים: שור כלי הוא, היות וראוי להשתמש בו [ואולי לשיטתם לעיל מה ב ד"ה אין בדין מטבע, ראה "דרישה" קצה י ו"אבן האזל" מכירה ה ח].

ויש אומרים: שור כלי הוא, היות והוא דבר המתקיים ככלי ואינו נרקב כפירות — חידושים המיוחסים לריטב"א.

ולשיטתם יש לומר: הא קא משמע לן שאין צורך דוקא בנעל, כלשון הכתוב, אלא כל כלי ראוי לכך, כדקתני כל הנישום כו' כיצד החליף שור בפרה. [ומאי דקתני כל הנישום, לאו דוקא].

4. מדקתני **כל הנישום דמים באחר**, יש ללמוד שאף קרקע בכלל זה, וכן מפורש בתוספתא: החליף לו קרקעות בקרקעות כו' כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו, ויש חולקים, ראה ברמב"ן קידושין כח א. [ולדברי תוספות ש"כל הנישום" אליבא דרב נחמן היינו דוקא כלים ולא פירות, אין ראייה מן המשנה לדין קרקעות].

5. רש"י. ראה להלן הערה 18.

גליון] כתבו: היות ובחליפי סודר כיון דאכתי לא שקיל זוזי מסתפי דלא ליחות עם לוקח בדינא ודיינא, על כן אף בשאר חליפין לא תקנו לחשוש, דלא פלוג רבנן.

והרמב"ן כתב שבחליפי שוה בשוה אין טעם לתקן שלא יקנה, שהרי אם נאמר שכאשר משך האחד את הפרה לא חל הקנין, ואין השור שייך לחבירו, אזי יש לחוש שמא תיפול דליקה בחצירו של הלוקח, והוא לא יטרח להציל את הפרה שמשך. [וכאשר קנה בסודר, אין שייך טעם זה, ומכל מקום לא חילקו חכמים בקניין חליפין].

1. והיינו, **כל המטלטלין חוץ ממטבע**, שאין ערכם ידוע, וכשהם ניתנים בתורת תשלום על חפץ, הדרך לשום אותם, כדי לדעת את שויים. ויש מפרשים: כל דבר שצריך לשום אותו כשמחליפים אותו בדבר אחר, והיינו מטלטלים, ויש ללמוד מכאן, שמחליף מטלטלין במטלטלין לא קנה, אלא אם כן שמו אותם מקודם, שאם לא שמו אותן, לא גמרי אהדדי ולא קנו, וכן פירש ר"ח. ומרש"י משמע דשומא אינה מעכבת בחליפין ולזה הסכים ר"י והרמב"ן, מיהו יש בירושלמי סיוע לפירוש ר"ח — ריטב"א. וראה בהערות להלן מז א.

2. לקמן מז א.